

SZAKMAI PEDAGÓGUSKÉPZÉS

DOI: 10.17165/TP.2015.3-4.11

NAGY ADRIENN¹

Kereskedelmi iskolák az oktatáspolitikai és munkaerőpiac képviselőinek keresztműzében 1850 és 1906 között

A tanulmány célja, hogy bemutassa a középfokú kereskedelmi szakoktatás megszervezését a dualizmus kori Magyarországon, majd a 19. század közepétől rendeletekkel szabályozott felső kereskedelmi iskolák sorsának alakulását. A kutatás során elsősorban arra kerestük a választ, hogy vajon mennyiben tudott a felső kereskedelmi iskolatípus megfelelni a kereskedelmi szakmák képviselői (kamarak, vállalatok) által megfogalmazott, a gyakorlati képzést előtérbe helyező igényeknek, valamint az oktatáspolitikai és egyúttal az iskolák által kitűzött céloknak.

1. Az első középfokú kereskedelmi szakiskola Magyarországon

Míg az 1850-es évek előtt a vasárnapi iskolák határozták meg a hazai szakoktatás jellegét, addig a század közepétől egyre nagyobb hangsúlyt kapott a középfokú szakképzés, melynek egyik fontos állomása 1857-ben a Pesti Kereskedelmi Akadémia megnyitása volt. A polgári kereskedőknek a tanoncoktatás tekintetében megfogalmazott igényei a nagykereskedők számára már nem bizonyultak elegendőnek. Az 1850-es évek közepén a nagykereskedők már nyíltan is szót emeltek egy Höhere Handelsschule, azaz egy középfokú felsőbb kereskedelmi iskola megalapítása mellett (Pólya, 1896). Nagykereskedők 1856. évi választmányi ülésén Appiano József, a Pest-Budai Kereskedelmi és Iparkamara, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és Pesti Lyold-Társulat elnöke felszólalásában rámutatott arra, hogy ha az állam nem tesz semmit, akkor magának a testületnek kell lépnie a középfokú kereskedelmi szakoktatás megszervezése érdekében, vállalva az ezzel járó anyagi terheket is. Appiano mintaként a lipcsei, a drezdai, a brünni és a laibachi iskolát mutatta be, majd részletesen kifejtette Pest, mint Európa egyik legjelentősebb vízi útjának központjában fekvő város kereskedelmi jelentőségét. Végül a testület egy bizottságot állított fel, melynek tagjai feladatuk kapták, hogy a külföldi iskolák tanulmányozása után dolgozzák ki egy középfokú kereskedelmi iskola felállításának tervét (Vincze, 1937). A külföldi iskolák közül leginkább az 1831-ben August Schiebe által

¹ Dr. Nagy Adrienn, levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, adrienn.n.z@gmail.hu

alapított lipcsei intézmény (Handelslehranstalt) felelt meg a hazai igényeknek, melynek célkitűzéseiben a gyakorlati képzés fontossága mellett az általánosan művelő tárgyak is jelentős szerepet kaptak. A leendő iskola elnevezésére mintául az 1856-ban megnyíló prágai Handelsakademie szolgált. A Pester Handelsakademie ünnepélyes megnyitására 1857. november 1-jén került sor. A középfokú kereskedelmi tagozat (Höhere Handelsschule) egy hároméves felső kereskedelmi iskolát, egy kétéves előkészítő iskolát (Vorbereitungsschule), és egy kétéves esti tanfolyamot foglalt magába, melyeknek működési alapelveit és szervezeti szabályzatát a Budapesti Nagykereskedők és Nagyiparosok Társulata és a Pesti Polgári Szabadalmazott Kereskedelmi Testület dolgozta ki (Vincze, 1935). A középfokú szakoktatás első intézményének, a kereskedelmi akadémiának a létrejöttében legalább olyan nagy szerepük volt a gazdasági igényeknek, mint a pesti nagykereskedők társadalmi elismerés utáni törekvésének, nem véletlenül választva mintául az általános műveltséget magasabb óraszámú tanító német kereskedelmi iskolatípust, és egyúttal már ekkor háttérbe szorítva a gyakorlati képzést. Az iskola működésének kezdetén a harmadik osztályt elvégzők többségének apja önálló nagytulajdonos volt, és maga is hasonló pályára lépett (56%), tehát eleinte a társadalmi hierarchiában felfelé törekvő tehetős nagykereskedőknek volt fontos az iskola, és egyúttal az, hogy fiaik be is fejezzék azt (Bódy, 2006).

2. A szakoktatás megszervezése körüli viták a 19. század második felében

Az 1867-es kiegyezés minden téren jelentős változást eredményezett Magyarország számára. A modernizálódó gazdaság egyre több szakképzett munkaerőt igényelt, melynek eredményeként ugyan történt előrelépés a szakoktatásban, ám annak üteme eleinte messze nem elégítette ki a szükségleteket. A magyar gazdaság fejlődésében – a nem mezőgazdasági ágazatokat tekintve – nagyon jelentős szerepük volt a hazánkba érkező és letelepedő külföldi vállalkozóknak, mérnököknek, műszaki és gazdasági tisztviselőknak és szakmunkásoknak (Bódy, 2006).

A dualizmus idején kezdetét vette a szakoktatási rendszer kialakítása, eleinte az ipari szakoktatásra helyezve a hangsúlyt. Már az 1868-as (38. t.c.) népoktatási törvény által életre hívott felsőbb népiskolák és a fiú polgári iskolák tanítástervében is helyet kapott a szakképzés, mellyel a kiskisgazda, kisiparos és kiskereskedő szakoktatást kívánta Eötvös József rendezni. A középfokú szakoktatás megszervezésekor Eötvös különös figyelmet fordított a német mellett a francia szakiskolai rendszer feltérképezésére. Az általa elkészített tervezet szerint a középtanodákhoz kapcsolható szakiskolák feladata lett volna, hogy az általános műveltség elsajátítása mellett a növendékeket felkészítse azon életpályákra, amelyekre főtanodai szak-

képzettség nem kívántatott ugyan, de mégis több műveltség és szakismeret szükséges, mint amennyit a népiskolai oktatás biztosítani tudott. Ilyen jellegű szakiskolákat a gimnáziumok és a reáliskolák mellett, azokkal összekapcsolva kívánt létrehozni. A gimnázium és reáliskola négy alsó osztálya mellett, és azzal összekapcsolva megszervezendő négy évfolyamos iparos szakiskolákba a népiskola hat évfolyamát végzett, vagy annak tantárgyaiból felvételi vizsgát tett növendékek nyerhettek volna felvételt. Míg a négy évfolyamos kereskedelmi szaktanfolyam a gimnázium három felső osztálya vagy a reáliskola négy felső osztálya mellett, illetve azokkal egybekapcsolva szerveződhetett volna (Eötvös, 1880). A reáliskolák és a gimnáziumok felső osztályaihoz csatolt tagozatok feladata lett volna a középfokú szakoktatás. Eötvös szoros kapcsolatot képzelt el a gimnázium és a kereskedelmi iskola között, nem akart a kereskedelmi iskolából egy a gimnáziumi és szakiskolai tananyagot szinte egyenlő arányban a fiatalokra „erőltető” iskolatípust csinálni, de egyúttal fontosnak tartotta az általános műveltséget, melyet a szakiskola tanulói a gimnázium és a reáliskola diákjaival együtt sajátították volna el. Egyúttal kiemelő, hogy a négyesztendős képzéssel nem kevesebb, hanem több képzési időt szánt a kereskedelmi iskolának/tagozatnak, mint a gimnáziumnak, melynek a felső tagozata a tervezet szerint három évfolyamos lett volna (Boda, 1936). A törvényjavaslat indoklásából kiderül, hogy Eötvös világosan látta a szakoktatásunk hiányosságait és annak a későbbiekre is kiható negatív következményeit, amikor így fogalmazott: „*a magyar kereskedés terjedésének és haladásának is az egyik nagy akadálya a kereskedelmi iskolák hiányában keresendő*” (Boda, 1936, p. 517). Ám végül javaslata, melyet 1870 áprilisában terjesztett az országgyűlés elé, nem emelkedett törvényerőre.

A Magyar Tudományos Akadémia 1871-ben pályázatot írt ki egy, a hazai szakoktatásügy helyzetét bemutató munka elkészítésére, melyet Matlekovits Sándor, az Országos Iparegyesület későbbi elnöke nyert el „*A kereskedelmi szakoktatás jelenlegi állapotára s a nálunk létesítendő reformokra*” című művével. A díj elnyerésében minden bizonnyal szerepet játszott, hogy a Matlekovits által a hazai szakoktatás fejlődéséhez kijelölt irány megegyezett a kormány elképzeléseivel. Matlekovits véleménye szerint a főiskolai és középtanodai szakoktatás között eltérés csak a bölcséleti tárgyak tekintetében lehet. Ugyanis úgy látta, hogy az általános műveltséget adó tárgyaknak a gimnázium és reáliskolai oktatással egyenértékűnek kell lenni, mivel „*a szakismeretek feladata nem más, mint hogy művelt embert és hazafit művelt kereskedővé is képezzék*” (Matlekovits, 1872, p. 256).

A hazai szakoktatás ügye Széll Kálmán országgyűlési képviselő javaslata révén 1871-ben az állami költségvetés tárgyalásakor került ismét a képviselőház elé. Széll Kálmán indítvá-

nyában a következőket javasolta: „miután a pénzügyi bizottság azt hiszi, hogy az ország tanügyeinek, tehát az általános nevelés és közoktatás ügyének egységes irányban és rendszerben kell fejleszteni, nem tarthatja helyesnek, hogy nemcsak a közoktatási miniszter, hanem a földművelési és pénzügyi miniszter költségvetésében is fordulnak elő közoktatási s tanintézetek, ezeknek rögtöni áttételét, a közoktatási miniszter kezében való összpontosítását, a tanügy érdekében nem tartja ugyan lehetőnek, de az elv helyességének hangsúlyozása szempontjából a jövőre azon elvet ajánlja a t. ház figyelmébe: mondja ki, hogy jövőre az ország minden tanintézete, úgy szintén minden tudomány- és közművelődési intézete a közoktatási miniszter vezetése alá helyeztessék” [1].

Míg Várady Gábor képviselő egyetértett azzal, hogy minden állami tanintézet a vallás- és közoktatásügyi miniszter vezetése alá tartozzon, addig Korizmic László a javaslat ellen szólalt fel, azzal érvelve, hogy véleménye szerint a gazdasági, erdészeti és bányászati intézetek csak akkor lehetnek sikeresek, ha gyakorlati oktatást is biztosítanak, az pedig csakis úgy lehetséges, ha megfelelő szakminisztérium irányítása alatt állnak. Véleményével Deák Ferenc is egyetértett. Kifejezetten a kereskedelmi szakképzésről ezen az országgyűlésen is kevés szó esett. Horn Ede közgazdász 1871. január 30-án felszólalásában összegezte hazánk kereskedelmi szakoktatási helyzetét. „Mi a kereskedelmet illeti, elég azt említenem, hogy egész Magyarországon nincs az állam részéről csak egyetlen kereskedelmi akadémiánk, hol mívelt kereskedőket lehetne képezni” [2]. Míg Simonyi Ernő nem értett egyet Horn azon véleményével, hogy önálló kereskedelmi iskolákat kellene az államnak létrehozni. „Angolország kétségkívül a kereskedelem tekintetében a legfejlettebb ország Európában és a világon, és még sincs kereskedelmi akadémia, pedig nincs egész Angliában egy se, mert ami a kereskedelemhez szükséges, az a rendes iskolában tanítatik. Németországban vannak ugyan kereskedelmi akadémiák, de Németország sohasem vitte a kereskedést oly messzire, mint Angolország minden kereskedelmi akadémia nélkül” (Vincze, 1935, p. 218). Simonyi úgy vélte, hogy állami kereskedelmi iskolára nincs szükség, elegendő lenne a magániskolákat némi támogatásban részesíteni.

3. A kereskedelmi szakoktatás szabályozása 1872–1895 között

Az 1872-es országgyűlésen a szakképzésről lezajlott viták eredményeképpen a kereskedelmi oktatásügy a Földművelés- Ipar- és Kereskedelemügyi miniszter jogköréből a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter irányítása alá került (Schack–Vincze, 1930). Ez a döntés egyúttal összhangban volt a rövidesen megjelenő hivatalos szervezetben a kereskedelmi iskolák felé megfogalmazott célokkal, mely szerint művelt (általános műveltséget adó tantárgyak óraszama magas) kereskedőket kell nevelni. Eötvös halála után Trefort Ágoston folytatta elődje oktatáspolitikáját, melyben, közgazdasági szemléletének is köszönhetően, kiemelt szerepet kapott a szakoktatás. Céljai között szerepelt az ipari és kereskedelmi pályák megkedveltetése és az ehhez szükséges képzési hálózat kiépítése. Meglátása szerint Anglia, Franciaország és Németország kell, hogy mintául szolgáljon Magyarországnak, ami az ipart, az iparművészetet, a tudományt és a közoktatást illeti. Trefort a szakoktatás szükségessége mellett érvelve így fogalmazott „[...]legyünk jó kézművesek, kereskedők, gazdák, szóval a *productio* emberei. Ez nem válik szégyenre, nem derogál senkinek. Erkölcsünkben és szokásainkban kell átalakulnunk, ha közgazdaságilag akarunk átalakulni” (Felkai–Mann, 1988, p. 58). „...óhajtom a szakoktatás emelését, hogy ne legyen a magyar ember mind csupán a jogi pályára utalva, hanem legyen iparossá és kereskedővé, mert ez adja az országnak egyik legdúsabban kamatozó tőkét” (Mann, 1982, p. 106). A középiskolák közül a természettudományi pályára felkészítő, így a praktikus ismereteket adó reáliskolákat melyeket – a korábbi költségvetésekhez képest – nagyobb összeggel támogatott, azzal érvelve, hogy a végzetek többsége továbbra is a mérnöki, a vegyészi (38%, szemben a gimnáziumi 5%-kal), az ipari (9%) és a gazdasági pályára lépett (9%, szemben gimnáziumi 4%-kal), míg a pályaválasztás tekintetben nem döntöttek közül is 39% reáliskolát végzett (Trefort, 1882, pp. 221–226). Komoly problémának látta a gimnáziumba törekvés „beteges áramlatát”, azt, hogy a kisebb városokban a reáliskolát és a polgári iskolát nem kedvelik eléggé, miközben a reáliskola inkább iskolája az iparnak és a kereskedelemnek, így e két iskolatípus elősegítené az e réteg által gyakran magas arányban képviseltetett kisebb városok fejlődését, mint a gimnázium (Mann, 1982, p. 102).

Trefort már miniszterségének első évében, 1872. október 10-én kiadta a kereskedelmi iskolák első hivatalos szervezeti szabályzatát. Az 1872-es új tanítástervben foglaltak szerint az alsófokú szakiskolák mellett működtek a háromosztályú középfokú kereskedelmi iskolák. A középfokú kereskedelmi iskolákra vonatkozó szabályzat rendtartása a következőket tartalmazta: „a három osztályú kereskedelmi tanintézet nyilvánossági joggal ruháztatik fel: ez intézet e

mellett főgimnázium vagy a főreáltanodával egyenlő rangba helyeztetik, s mindazon kedvezményekben részesül, melyek ezen intézeteket törvény szerint megilletik: például, hogy az itt végzett növendékek katonai kötelezettségük kitöltésében az egy évi önkéntességre jogosítva vannak” (Schack–Vincze, 1930, p. 259). A középfokú kereskedelmi iskolába azok a tanulók jelentkezhettek, akik elvégezték a gimnázium, a reál-, vagy a polgári iskola negyedik osztályát, illetve azok a fiúk, akik betöltötték a 14. életévüket, és a felvételi vizsgán megfelelték.

A kor szellemének megfelelően a középfokú kereskedelmi iskolákban ugyan hangoztatták a szaktárgyak hasznos és szükséges voltát, ám az általános műveltségű tárgyakkal szemben, amelyek a „művelt emberré nevelés” biztosítékai voltak, a szaktárgyaknak mindig is másodlagos szerep jutott. Az általános műveltség fontos volt azoknak a többségében vagyonos nagykereskedőknek is, akik valójában megengedhették maguknak, hogy fiaikat drága pénzen magasabb fokú kereskedelmi iskolába küldjék. A reáliskolákhoz hasonlóan kereskedelmi iskolában oktatott általánosan művelő tárgyak kellő óraszámra tette lehetővé tulajdonképpen azt, hogy a pesti akadémia végzett diákjai elnyerték (1868-tól) az egyéves katonai önkéntesség jogát. Ellentétben a reáliskolával, a középfokú kereskedelmi iskolában a tanulók egy évvel korábban fejezheték be tanulmányaikat, ráadásul az egyéves katonai önkéntességi jog – azaz az úriemberré válás egyik alapvető kritériuma – így is biztosítva volt a diákoknak. Ezen három évfolyamos, döntően polgári iskolára épülő iskolatípus által elnyert önkéntesség jog jól jelzi a gazdasági körök korabeli befolyását, akiknek láthatóan sikerült elérni, hogy a gimnáziumi előtanulmányokat egyáltalán nem igénylő kereskedelmi iskola tanulóit is megillessen a fenti kiváltság.

Még inkább megnövekedett az iskolatípus népszerűsége, amikor 1883-ban elfogadták a köztisztviselők minősítéséről szóló törvényt, amely a közép kereskedelmi iskolát végzett tanulóknak a középiskolát végzettekkel megegyező jogokat biztosított. (Nagy, 2000, p. 1314).

Maga Trefort is egyetértett azon vélekedéssel, hogy a közigazgatási és egyéb tisztviselői munkához már nem elegendő a „józan ész.” A polgári és a reáliskola mellett a közép kereskedelmi iskola sem zárta el a tanulókat a felsőfokú – elsősorban főiskolai – tanulmányoktól, így az iskolatípus középfokon egy újabb mobilitási csatornát jelentett.

A kereskedelmi iskolák népszerűsége a diákok körében az 1890-es évektől tovább nőtt, ezt jelzi az iskolák és a tanulók számának növekedése. A fellendülés időszaka 1884 és 1895 között volt igazán jelentős, ugyanis ekkor 26 új iskola szerveződött (Vincze, 1935). Az 1890-es évek közepén már összesen 37 kereskedelmi iskola működött (hat a fővárosban, 31 vidéken) 5810 tanulóval (Schack, 1896). Miközben az iskolák és tanulóik létszáma is növekedett, továbbra is számos bírálat érte az iskolatípust. Többek részéről fogalmazódott meg, hogy a

kereskedelminek nevezett intézmények nem felelnek meg a címüknek (elnevezésüknek), azaz elsősorban nem kereskedőket képeznek. Veress Vilmos, a kolozsvári iskola tanára az 1892-ben a 22 közép kereskedelmi iskolától bekért adatokra hivatkozva – mely szerint az 1888 és 1890 között záróvizsgázott tanulóknak 80%-a nem kimondottan kereskedelmi, hanem közgazdasági (pénzintézet, biztosító, közlekedés, közigazgatás, pénzügy, számvevőség és egyéb területen nyert alkalmazást) pályára lépett – felhívja a figyelmet arra, hogy a diákok többsége hivatalnoki pályán helyezkedett el, ezért nem szerencsés az iskolatípus kereskedelmi elnevezése (Veress, 1892).

Az Országos Közoktatási Tanács 1892-ben a hozzá eljuttatott panaszokat tanulmányozta, és elkészítette a kereskedelmi iskolák új szervezetét. A tanács kétféle kereskedelmi iskolát javasolt: egy három évfolyamos iskolát, melynek alsó tagozatát a kereskedők mindennapi igényei szerint határoznák meg, és egy négy évfolyamos iskolát, ahol a negyedik év kifejezetten kereskedelmi tisztviselői pályára készítene fel (Nagy, 1997). Azonban a kereskedelmi iskolai tanárság és a gazdasági körök nem támogatták ezt az elképzelést, mivel ők elsősorban nem tisztviselőket, hanem kereskedőket kívántak volna képezni.

Amíg a VKM az általános műveltséget adó tantárgyak kellő óraszámát igyekezett megőrizni, addig a kereskedelmi kamarák a gyakorlati képzésre akarták a hangsúlyt helyezni. A gyakorlati képzés fontossága mellett a Magyar Pedagógiai Társaság 1892. évi ülésén a tanulók túlterhelésének csökkentését és a tanulmányi idő egy évvel való megemelését javasolták. A tanulmányi idő megemelését Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter már 1890-ben megfogalmazta a Kereskedelmi és Ipari Kamarához küldött reformjavaslatában: „*valamennyi középkereskedelmi iskola négy rendes évre osztassék be, mely esetben az ifjúságnak jelenlegi túlterhelhetése, a tanterv helyesebb beosztása által megszűnnék. Négy évi kiképzetésben részesült, alapos ismeretekkel bíró kereskedő nemzedék neveltessék. Tény az, hogy az ifjúság a mai hároméves tanrendszer mellett már túl van terhelve*” (Szántó, 1895, p. 609).

A kereskedelmi szakoktatás ügyének rendezése céljából 1893. március 26-án került sor a kereskedelmi iskolák első kongresszusára, amelyen a VKM és a Földművelés- Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium képviselői mellett a szakiskolák tanári testületei, a kamarák és egyéb gazdasági érdekképviselők küldöttei, országgyűlési képviselők és a nagykereskedők is részt vettek (Vincze, 1935). A VKM képviselőin kívül a kongresszus résztvevői egyetértettek abban, hogy a három évfolyamos kereskedelmi iskolákat egységesíteni és a Kereskedelemügyi Minisztérium felügyelete alá kell helyezni. 1893 őszén több reáliskolai igazgató nevében Kemény Ferencz, az egri reáliskola igazgatója az igazságtalan versenyre hívta fel a

figyelmet, és azzal a váddal illette a kereskedelmi iskolákat, hogy azok „elcsábítják” a reális-kolák diákjait, adatokkal bizonyítva, hogy a reáliskolákba jelentkezők száma csökkent, míg a három évfolyamos kereskedelmi iskolát választóké növekedett. Kemény az alreáliskola és a kereskedelmi iskolák összekapcsolását javasolta, amellyel véleménye szerint a szakiskola diákjai megfelelő általános műveltséget szerezhethének (Balassa, 1893).

A vita az 1894. augusztus 19-re összehívott második kongresszuson folytatódott. Az iskolatípus bírálói az alábbi vádakot fogalmazták meg: a leggyakoribb panasz, hogy az itt végzett diákok se írásban, se szóban nem tudnak kellően idegen nyelveket, sőt még magyar nyelvi fogalmazásuk is komoly kivetnivalókat hagy maga után, emellett bizonytalanok a kereskedelmi számtani műveletekben, matematikai alapjuk hiányos, nem rendelkeznek kellő gyakorlattal, főleg az áruismeret terén, és jogi ismereteik is hézagosak (Mihály, 1894). Mindennek az okát abban látták, hogy a kereskedelmi iskolára előírt tananyag mennyiségét képtelenség három év alatt megtanítani, ezért négyre kellene emelni az évfolyamok számát. Azonban a kereskedelmi iskolák tanárai a három évfolyam mellett álltak ki, azzal érvelve, hogy elsősorban a szaktanárképzésre kellene nagyobb hangsúlyt fordítani, mivel önmagában a képzési idő növelése nem feltétlenül jelenti majd a tanítás színvonalának minőségbeli javulását is. Ám mindehhez elengedhetetlennek tartották a kereskedelmi iskolai tanárok egyetemen való képzését és a középiskolai tanárokkal azonos fizetési osztályba való sorolását.

Az 1894-es kongresszuson a vita két fő kérdés körül bontakozott ki: egyrészt túl vannak-e terhelve a kereskedelmi tanintézetek tanulói, másrészt a hároméves képzéssel képesek-e betölteni feladatukat? Arra a megállapításra jutottak, hogy a hároméves kereskedelmi iskola tanulóitól elvárt heti 25–27 tantárgy teljesítése 35–42 órában (hivatalosan 30+30+26) már az egészséges testi, lelki fejlődésüket veszélyezteti, azaz elengedhetetlen lenne a negyedik évfolyammal való kibővítése (Kiss, 1895). A vitán felvetődött, hogy esetleg nem felülről, hanem alulról kéne bővíteni a kereskedelmi iskolákat, azaz a gimnázium, a reáliskola és a polgári harmadik osztálya után lépnének át a kereskedelmibe, mellyel egyúttal a különböző iskolatípusból érkező tanulók közötti felkészültségbeli különbség is kisebb lenne (Kiss, 1895).

Az 1895. évi költségvetési vitán elmondott bevezetőjében Wlassics Gyula VKM miniszter egyértelműen megfogalmazta miniszteri működését mindvégig meghatározó, valláserkölcsi alapokon álló, az egységes magyar nemzeti kultúra megteremtését célul kitűző oktatáspolitikai programját, és ebbe kívánta beilleszteni a szakoktatást is. Wlassics a magyarság túlsúlyára alapozva, a magyar nemzeti kultúra felemelése mellett törekedett annak a külföldi, modern tanügyi újításokkal való összeegyeztetésére is. A szakoktatás területei közül a kereskedelmi képzésre az iparinál is nagyobb figyelmet fordított, így kultuszminiszterségének első

évében kibocsátotta a kereskedelmi iskolák negyedik szervezetét tartalmazó rendeletet (1895. évi 44.001. sz.), melynek értelmében az addig használt eltérő elnevezéseket, mint közép kereskedelmi, akadémia, felsőbb kereskedelmi iskola, megszüntette, és egységesen a felső kereskedelmi elnevezést vezette be [3]. A rendelet utat nyitott a klasszikus középiskolák felé, mivel egyrészt az iskola igazgatóján kívül legalább négy tagból álló tantestület tagjainak is a középiskolai tanárokéhoz hasonló képesítéssel kellett rendelkezniük, bevezetve ezzel ténylegesen a szaktanárrendszert, illetve a tanárok kötelező óraszámát 20-ban korlátozta, másrészt a tanulmányaikat a diákok már nevében is érettségivel zárhatták. Míg a felső kereskedelmiben szerzett érettségi a középiskolai végzettséggel együttjáró kiváltságok tekintetében megegyezett, addig a továbbtanulás esetében már jelentős különbségek mutatkoztak. A felső kereskedelmi érettségi eleinte csak a kereskedelmi akadémiákon (azok főiskolai tagozatán), majd 1899-től kereskedelmi iskolai tanárképzőben, gazdasági akadémiákon és később a közgazdasági kar kereskedelmi szakosztályán biztosította a felsőfokú továbbtanulás lehetőségét.

Ha összehasonlítjuk az 1. táblázat alapján a négy (1857, 1872, 1885, 1895) tanítástervet, akkor látható, hogy az 1857-es tanítástervben még egyenlő arányban (17%) szerepeltek a reáliskolai természettudományi tantárgyak és a kereskedelmi szaktárgyak, illetve az 1872-ben a reál- és közműveltségi tárgyak száma egyaránt csökkent, míg a szaktárgyak aránya emelkedett (Nagy, 1998). Az 1857-es és 1872-es tanításterv alapvetően a reáliskolai tantervet tükrözte.

Tantárgyak	1857	1872	1885	1895
Általánosan művelő tárgyak (vallás tan, magyar nyelv és irodalom, idegen nyelvek, földrajz, történelem)	45	32	36	45
Természettudományi – reáliskolai – tantárgyak (természettudomány, természettan, vegytan, áruismerete, technológia, geometria és rajz)	29	23	16	8
Közgazdasági – kereskedelmi – szaktárgyak (kereskedelmi ismertetés, kereskedelmi váltójog, közgazdaságtan, kereskedelmi levelezés, könyvvitel, kereskedelmi és politikai számtan)	28	32	34	47

1. táblázat: Az általánosan művelő, a természettudományi és a közgazdasági (kereskedelmi) tárgyak összes óraszámja az 1857-es, 1872-es, 1885-ös, és az 1895-ös tanítási tervekben

Forrás: Schack–Vincze 1930, 255.; Szervezeti szabályzatok (1857, 1872, 1885, 1895)

Amiután a reáliskolákhoz hasonlóan a kereskedelmi iskolák esetében is egyre fontosabbá váltak a közműveltségi tantárgyak (mely az iskolatípus társadalmi elfogadását növelhette),

úgy az előbbieken említett irány megfordult, és az 1885-ös tanítástervben már közműveltségi tárgyak aránya gyorsabban nőtt, mint a szaktárgyaké. A négy tanítástervet tekintve az óraszámokban bekövetkező változások jól jelzik az iskolatípus jellegének átalakulását: természettudomány (reáliskolai) tantárgyak óraszámja jelentősen csökkent (29-23-16-8), míg a szaktárgyaké emelkedett (28-32-34-47) (Vincze, 1935, p. 255). Az 1895-ös tantervben a szaktárgyak aránya 47%, de ekkor már a közműveltségi tárgyak aránya is elérte 45%-ot, míg a reáliáké 8%-ra csökkent (Nagy, 1998, p. 671). Az érettségihez elengedhetetlenül fontos közműveltségi tárgyak arányának növekedése (a hittan tantárgy kötelezővé tétele, a felvételi megszüntetése stb.) egyértelműen a felső kereskedelmi iskolának a középiskolákhoz való közeledési szándékát jelezte. Az 1895-ös tanterven már érződik a kereskedelmi körök befolyása a tantervkészítésre (kereskedelmi iroda tantárgy bevezetése), az államhatalom, illetve Wlassics Gyula oktatáspolitikai alapeszméje: a szellemi kultúra által megerősítendő egységes magyar nemzet megteremtésére való törekvés, melynek egyik eszköze lehet a középfokú oktatás tekintetében a középiskola (gimnázium, reáliskola) mellett a kellő általános műveltséget („középiskolákban érvényre juttatni a tananyag nemzeti tartalmát”) biztosító felső kereskedelmi iskola is (Felkai, 1994). Tehát amíg az első szervezet egyéves önkéntességet biztosított, a második hat év alatt kereskedelmi pályára képezített, addig a harmadik hét év alatt érettségi bizonyítvány adott, hogy ezután az 1883-as a köztisztviselők minősítéséről szóló törvény révén ne a kereskedelemre vagy ezzel rokon szakokra készítsen fel, hanem 70-80%-ban tisztviselőket képezzen.

4. Vélemények a felső kereskedelmi iskolák kereskedelmi pályára való felkészítéséről

Röviddel az 1895-ös tanterv bevezetése után – mely a korábbiaknál is jobban illeszkedett a középiskolákéhoz, azonban korántsem váltotta be a hozzá fűzött reményeket – újfent napi-rendre került a magas óraszám, azaz a diákok túlterhelésének kérdése, így már 1902-ben megindult a kezdeményezés arra nézve, hogy a tanterv bizonyos pontjain változtassanak. A tanításterv hibáiról Trautmann Henrik így fogalmazott a Kereskedelmi Szakoktatás hasábjain: „...a kereskedelmi iskolák tananyagát három év alatt becsülettel elvégezni teljes lehetetlenség”; hasonló véleményen volt Veress Vilmos is: „*érvénybe lévő tantervünknek már a külső kerete, a tantárgyak és a heti órák száma magában véve is abszurdum. Hát még az a tartalom, amellyel azt a feneketlennek látszó zsákot feszesre gyúrták*” (Trautmann, 1898, pp. 201–202). A korabeli kereskedelmi oktatásügy szakemberei a tanterv legnagyobb hibájának egyértelműen a tanulók túlterhelését látták. Mindezt megerősítik a felső kereskedelmi iskolák igazgatói-

nak (Ábrai Lajos aradi, Péter János budapesti, Jónás János pozsonyi, Szántó Sámuel debreceni felső kereskedelmi iskola igazgatója) és az érettségi biztosoknak évente a VKM-nek megküldött jelentései. *„Sajnos amit a középiskola egyenletesen fegyelmezett és képzett ifjúsága négy évi nyugodt munka alatt végez, azt mi gyengébb tanulóinkkal három év alatt akarjuk elérni és ha nem futja az idővel, pótolnunk kell sietséggel. Hiányzik a nyugodtság a magyarázatban, az előadásban az alaposág [...]. Valóságos ideges kapkodást látunk a tanításban, mert az idő szorít, gyorsan halad és a tananyagot el kell végeznünk. Pedig mindnyájan jól tudjuk az egyszerű igazságot: non est saltus in nature. A tanulók elmetehersége nem formálódhatik a mi kívánságunkhoz, hanem fordítva tanításunknak kellene alkalmazkodnia a tanulók elméjéhez és fölfogásához. A tanulók egy jelentős része nem tud megküzdni az anyaggal, jelzi ezt, hogy egyesek meg sem próbálják a vizsgát letenni, mások mivel megérteni nem tudják, bevágják és kívánatra elrecitálják”[4].*

Ami az 1895-ös szervezet revízióját illeti, a VKM 1902. július 10-én kelt 11.806. sz. rendeletével értesítette az Országos Ipar és Kereskedelmi Oktatási Tanácsot, hogy a Kereskedelmiügyi Minisztériummal egyetértésben elhatározta annak módosítását. A tanács 1903-tól a munkába bevonta a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát, a kereskedelmi testületeket, társulatokat, egyesületeket, vállalatok vezetőit, a Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületét, illetve a pedagógusokat (felső kereskedelmi iskolák tanári testületét) és az érettségi biztosokat, hogy osszák meg tapasztalataikat. Annak érdekében, hogy egységesíteni tudják valamelyest a véleményeket, 23 kérdést fogalmaztak meg, majd ezt jutatták el az érintettekhez. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara a kérdőíveket megküldte a kereskedelmi iskola végzett tanulóit alkalmazó nagyobb cégeknek, egyúttal felkérve azokat, hogy a kérdőívben nem szereplő, de általuk fontosnak tartott, a képzéssel kapcsolatos észrevételeiket megfogalmazzák (Erdélyi, 1903). A kamara az általa készített összesített jelentésben újfent rámutatott a cégek által is tapasztalt problémára, azaz, hogy a felső kereskedelmi iskolából kikerülő diákok egy jelentős része alkalmatlan a kereskedelmi pályára, mivel ténylegesen nem is szándékoznak e hivatást gyakorolni, hanem egyéb megfontolásból választották ezt az iskolatípust, így megnehezítve a többi tanuló és a felkészítő tanárok munkáját. A kamara előterjesztése felhívta a figyelmet arra is, hogy jelentős színvonalbeli különbség van az egyes iskolák között, és véleményük szerint nincs szükség 37 felső kereskedelmi iskolára Magyarországon. Arra a kérdésre, hogy a végzetek mennyire feleltek meg a gyakorlati élet követelményeinek, összességében pozitív visszajelzés érkezett (51 válaszból 18 szerint *nem*, 10 *igen*, 18 *csak részben*, 1 *nagyrészt*, 4 *ritkán*) azonban az általános műveltség és intelligencia kapcsán

komoly hiányosságokat jeleztek (Erdélyi, 1903). A kamarához visszaérkező válaszok szerint az iskolákból kikerülő fiatalok általában megfeleltek a gyakorlati élet követelményeinek, ám csak hosszas gyakorlás után „váltak be” munkájukban (Lánczy, 1903, p. 8). Az üzleti levelek megfogalmazása esetében jobban teljesítettek a gimnáziumot végzettek, ugyanis nemcsak az idegen, hanem a magyar nyelv esetében is gyakori nyelvhelyességi hibákat ejtettek a fiatalok. Több cég visszajelzése szerint egy fiatal végzett felvételekor már eleve arra számítottak, hogy a jelölt a legegyszerűbb irodai képességekkel sem rendelkezik, így szinte mindenre be kell tanítani.

Az évfolyamokat az előterjesztés oly módon kívánta szaporítani, hogy tanulóikat a középiskola harmadik osztályából vette volna fel, így több időt biztosítva a kereskedelmi iskolának az elméleti és gyakorlati ismeretek átadására, illetve javaslatot tettek egy kétéves kereskedelmi iskola létrehozására, ahova a középiskolák második évfolyama után jelentkezhetnek volna a tanulók.

A visszaérkezett véleményeket 1904 nyarán összesítette a tanács: a gyakorlati élet köréből 158, a pedagógia képviselőinek részéről 52, összesen tehát 210 véleményt dolgoztak fel, melyeket 1905-ben öt, 1906-ban egy ülésen tárgyalták meg, majd foglalták meg a szervezet feltétlen módosítást igénylő pontjait és az új irányelveket (Schack–Vincze, 1930, p. 271). A 158 nyilatkozott közül 67 az oktatási célra három évet elegendőnek tartotta, 46-an lefelé kívántak volna bővíteni az iskolát oly módon, hogy a növendékek már a közép- vagy polgári iskola harmadik osztályából jönnének, 36-an négy évfolyamosra bővítették volna az iskolákat, míg 9 vélemény nem foglalt állást a kérdésben (Kischner, 1906). Bár a kereskedelmi szakma egyértelműen a gyakorlati képzés fontossága mellett emelt szót, és annak hiányára hívta fel a figyelmet, illetve javasolta, hogy a polgári iskola harmadik osztályára épüljön a felső kereskedelmi iskola, egy évvel megnövelve a tanulmányi időt. Tehát újfent megfogalmazódott az igény a kereskedelmi képzés négyévvessé átalakítása iránt. Azonban a közoktatási tanács igyekezett világossá tenni, hogy a felső kereskedelmi iskola céljai, lehetőségei révén nem tud és nem is akar „kész” kereskedőket nevelni, de törekszik arra, hogy általános műveltségű és kellő szaktudással rendelkező fiatalokat bocsásson ki, akik majd aránylag rövid idő alatt beletanulnak az adott üzletág rejtelmeibe. Az egyik legfontosabb javaslat a kötelező órák számának egy-egy osztályban 30 órában való maximálása, melyek a nem kötelező órákkal együtt sem haladhatják meg a heti 36 órát. A felső kereskedelmi iskolák tanulmányi idejének kérdésében a következő álláspontok fogalmazódtak meg.

Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara álláspontja: „nézetünk szerint az esetre, ha a mostani anyag lényegesen redukáltatik, erre szükség nem volna. Egy újabb negyedik évfolyam

létesítését azért tarjuk mellőzendőnek, mert ez megakadályozná azt, hogy a tanuló ifjúság minél fiatalabb korban lépjen be az üzletekbe, ami avval az általánosan elismert nagy előnyvel jár, hogy a fiatal kor rugalmasságával, üdvösségével és fogékonyságával nehézség nélkül és aránylag könnyebben lehet üzleti életbe beilleszkedniök, annak változatos követelményeinek megfelelniök és azokra az iskolában amúgy sem elsajátítható ismeretekre szert tenniök, amelyek nélkül semmiféle szakmában sem lehet boldogulni” (Kirschner, 1906, p. 544).

Magyar Kereskedelmi Csarnok véleménye: „*az emlékezést terhelő adatok, az elméleti elvont tantételek kiküszöbölendők és az egész előadásnak gyakorlatibb irányt kell adni; mindennapi üzleti életben, különösen pedig az áruüzletben szükséges ismeretek tanítására kell főgondot fordítani. Gondot kell fordítani a tanítás gyakorlati szellemére és arra, hogy a tanárok céltudatosan, tervszerűen és koncentrikusan adják elő a tárgyakat, különösen az összefüggő kereskedelmi szakismereteket. Az évfolyamok felfelé vagy lefelé való szaporítását nem ajánljuk*” (Kirschner, 1906, p. 544).

Budapesti Kereskedelmi Testület véleménye: „*az általános műveltséghez tartozó anyagból mindazt el kell hagyni, ami csupán az emlékezetet terheli, de az értelemnek, gondolkodó képességnek fejlesztéséhez nem járul hozzá és gyakorlati szempontból sem értékes. A kereskedelmi szaktárgyak körében a tanítási anyag tetemesen redukálható. Nevezetesen ki kell hagyni mindazt, ami a kereskedelmi életben felesleges és speciális irányban a kereskedelmi főiskolára tartozik. Az évfolyamok száma nem szaporítható*” (Kirschner, 1906, p. 545).

A Magántisztviselők Országos Szövetsége azt kívánta, hogy „*az általános műveltség tárgyait igazán lelket képzőkké kell az iskolának tennie. A szaktárgyakból csak az maradjon meg, amit a gyakorlati kíván. Évfolyamok száma nem szaporítandó. Ellenben kívánatos a kereskedelmi iskolák számának csökkentése*” (Kirschner, 1906, p. 545).

Kereskedelmi Szakiskolai Tanárok Országos Egyesületének javaslatai: „*a mai tanterv minden tárgyból a befogadó képességet messze túlhaladó maximumot írja elő, minimális óraszámmal. Ezért nem felel meg. Egyes tárgyak nem részesülnek fontosságukhoz mért elbánásban, másokban túltengés mutatkozik. A tanítás anyagának gondos redukciója egyik sarokpontja a reformnak. Ezentúl is három évfolyamot kívánunk, heti 30 kötelező órával. A harmadik nyelvet fakultatívvá tenni*” (Kirschner, 1906, p. 545).

A fenti vélemények alapján elmondható, hogy az illetékes közvélemény abszolút többsége amellet érvelt, hogy a kereskedelmi pályára készülő tanulóknak ne terjedjen hét évnél tovább az iskolai kötelezettsége, valamint a három évfolyamos kereskedelmi iskola mellett foglaltak állást. Összességében az Országos Ipar és Kereskedelmi Oktatási Tanács arra a megál-

lapításra jutott, hogy a kereskedelmi iskolákban a kor igényének és az iskola céljának megfelelően a közgazdasági szellemnek kell érvényesülni. Az Országos Közoktatási Tanács – tulajdonképpen figyelmen kívül hagyva a képzés gyakorlatiasabb jellegét megfogalmazó nézeteket – összegezte az igényeket és a véleményeket, majd 1906 májusában megküldte jelentését a minisztériumokhoz. Azonban a VKM hosszas tanakodás után a rövid képzési időt hangoztató Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara tervezetével szemben a társminisztériumok és a kereskedelmi iskolai tanárok álláspontját támogatta, majd megbízta a közoktatási tanácsot a terv kidolgozásával, amely azt 1908-ban küldte meg a VKM-nek. Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1909-ben hozzájárult a tanács előterjesztéséhez, és felkérte azt a négyéves képzés tanítástervének kidolgozására.

Jegyzetek

- [1] Széll Kálmán indítványa 1871. január 25. ülésen. Greguss Ágost (Ed.): Az 1869. évi április 20-dikára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház Napló XII. kötet. Emich Gusztáv kiadása. 1871. pp. 270–271.
- [2] Horn Ede 1871. január 30. felszólalása. Greguss Ágost (Ed.): Az 1869. évi április 20-dikára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház Napló XII. kötet. Emich Gusztáv kiadása. 1871. p. 286.
- [3] A felső kereskedelmi iskolák hivatalos szervezete. Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. miniszter hozzájárulásával a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1895. évi augusztus hó 20-án 44.001. sz. alatt kelt. Rendeletével. Budapest: M. kir. Tud. Egyetemi Nyomda, 1895. p. 60.
- [4] Részletek az 1897-es egyes igazgatói jelentésekből az 1911-es VKM rendelethez csatolt mellékletben. MNL OL VKM K503. 1916. Fasc. 3, tétel 18, Fol. 6834.

BIBLIOGRÁFIA

- A kereskedelmi iskolák szervezete. Kiadatott vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1884. évi július hó 29. napján 28.093. szám alatt kelt rendeletéből. Budapest: Egyetemi nyomda.
- A kereskedelmi iskolák szervezete. Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1885. évi augusztus hó 3. napján 29.801. szám alatt kelt rendeletéből. Budapest: Egyetemi nyomda.
- A felső kereskedelmi iskolák hivatalos szervezete. Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. miniszter hozzájárulásával a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1895. évi augusztus hó 20-án 44.001. sz. alatt kelt. rendeletével. Budapest: M. kir. Tud. Egyetemi Nyomda.

- Balassa, J. (1893). Versenytársa-e a kereskedelmi iskola a reáliskolának? *Kereskedelmi Szakoktatás*, 2. évf. 1. sz. pp. 9–10.
- Boda, I. (1936). Polgári iskola – felső kereskedelmi iskola – középiskola. *Kereskedelmi Szakoktatás*, 43. évf. 10. sz. pp. 508–521.
- Bódy, Zs. (2006). Mobilitás és iskolarendszer. A felső kereskedelmi iskolák helyéről a magyar iskolarendszer társadalomtörténetében. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia diákságának rekrutációja és mobilitása, 1860–1906. In: Kövér György (Ed.), *Zombékok. Középosztályok és iskolaválasztás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig*, (pp. 757–784.). Budapest: Századvég.
- Eötvös, J. (1880). A középtanodai oktatásról és a középtanodákhoz kapcsolódó szakiskolákról szóló törvényjavaslat indoklása. *Országos Közép (tanodai) Iskolai Tanáregyesület Közlönye 1879–1880*, 13. évf. 15. sz. pp. 284–311.
- Erdélyi, J. J., (1904). A felső kereskedelmi iskola tanítástervének revíziója I. *Kereskedelmi Szakoktatás*, 12. évf. 4. sz. pp. 87–93.
- Kemény, F. (1893). Még egyszer a kereskedelmi iskola viszonya a reáliskolához. *Kereskedelmi Szakoktatás*, 2. évf. 9. sz. pp. 97–99.
- Felkai, L. (1994). *Magyarország oktatásügye a millennium körüli években*. Budapest: OPKM.
- Kiss, S. (1895). Észrevételek a szervezeti javaslatához. *Kereskedelmi Szakoktatás*, 3. évf. 6. sz. pp. 176–186.
- Kirschner, B. (1906). A kereskedelmi iskolák reformja. *Magyar Paedagogia*, 15. évf. pp. 540–548.
- Lánczy, L. (1903). *Előterjesztés a kereskedelmi szakoktatás reformja ügyében*. Budapest: Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara.
- Mann, M. (1982). *Trefort Ágoston élete és működése*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nagy, P. T. (1997). *Neveléstörténeti előadások*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.
- Nagy, P. T. (1998). Tantervpolitika a századvégen. *Educatio*, 7. évf. 4. sz. pp. 657–677.
- Nagy, P. T. (2000). A húszas évek középiskola-politikájának kialakulása. *Századok*, 134. évf. 6. sz. pp. 1313–1334.
- Pólya, J. (1896). *A Pesti Polgári Kereskedelmi Testület és a Budapesti Nagykereskedők és Nagyiparosok Társulata története*. Budapest: Franklin-Társulat Nyomdája.
- Schack, B. (1896). *Felső kereskedelmi iskoláink tanítástervének fejlődése*. Budapest: Lampel Kiadó.

- Schack, B. (1906). Felső kereskedelmi iskoláink jövője. *Kereskedelmi Szakoktatás*, 11. évf. p. 198.
- Schack, B. – Vincze F. (1930). *Kereskedelmi oktatásügy fejlődése és mai állapota Magyarországon*. Budapest: Franklin-Társulat.
- Trautmann H. (1898). A tanításterv eredendő hibáiról. *Kereskedelmi Szakoktatás*, 6. évf. 6. sz. pp. 201–202.
- Trefort, Á. (1882). *Kisebb dolgozatok az irodalom, közgazdaság és politika köréből*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Vincze, F. (1935). *A középfokú kereskedelmi szakoktatásügy hazánkban és a külföldön a 19. század ötvenes éveitől napjainkig*. Budapest: Studium.
- Vincze, F. (1937). *A szakoktatásunk múltja és jelene*. Budapest: Szepes és Urbányi Könyvkiadó.

NAGY, ADRIENN

PRACTICE OR ACADEMIC TRAINING

COMMERCIAL SCHOOLS IN THE CROSSFIRE OF THE EDUCATION POLICY AND THE REPRESENTATIVES OF THE LABOUR MARKET

While discussing about the secondary commercial vocational education in the era of dualism we found it important to focus on the details how law and regulations of the state authority as well as the education policy atmosphere influenced the functioning of the Hungarian commercial schools. We surveyed the opinions and arguments of politicians significant from the educational point of view of the era, the functioning of the school type and its possible changes, and we also wondered how the commercial school teachers saw their situation in the school type. The continuous approach of commercial schools to secondary schools giving general knowledge and at the same time the duality of providing a theoretical as well as a practical commercial vocational education made it more difficult to accept and place this school type on the school market of the era. This was not easy even though it was classified rather as a secondary school than a vocational school on the basis of school qualifications and the content of the teaching material of the Western-European countries. On the other hand taking into consideration the national laws and regulations it was regarded as a vocational school.